

Антуан
де Сент-Екзюпері

Земля
людей

Харків
«ФОЛІО»
2017

Анрі Гійомé, мій товаришу, тобі
я присвячую цю книжку

Земля ліпше за книжки навчає нас про себе самих, бо вона опирається нам. Людина пізнає себе, приміряючись до перешкод. А щоб долати їх, людині потрібне знаряддя. Потрібен рубанок чи плуг. Обробляючи землю, селянин потроху вириває у природи деякі з її таємниць, а істини, що він добуває у такий спосіб, є цілосвітніми. Так само літак — знаряддя повітряних шляхів — приводить людину до всіх одвічних питань.

У мене досі перед очима стоїть морок того першого нічного польоту в Аргентину, коли тільки обрідні вогники, розсипані по рівнині, блимали замість зірок.

І кожен вогник в океані мороку позначав диво людського духу. Там, при тому вогнищі, хтось читає чи розмірковує, чи веде щиру розмову. А при цьому, іншому, можливо, хтось лине думкою у Всесвіт і вираховує відстань до туманності Андромеди. А там кохаються. І всі ті вогники по всій долині вимагають живлення. Усі, аж до найскромніших, які світять поетові, вчителіві, теслі. А серед тих живих зірок, скільки ще зачинених вікон, скільки згаслих зірок, скільки послулих людей...

Гарно було б нам обмінятися звістками. Гарно було б догукатись до котрогось із тих вогнищ, розсіяних по всій рівнині.

Розділ I

ЛІНІЯ

Було то 1926 року. Я щойно прийшов молодим пілотом у компанію Латекоер, яка раніше за Аеропосталь та Ер-Франс налагодила лінію сполучення Тулуза—Дакар. Там я навчався свого ремесла. Так само, як решта моїх товаришів, я відбував належне новачкові стажування, щоб, зрештою, заслужити честь називатись поштовим. Пробні польоти, рейси Тулуза—Перпіньян, нудні лекції з метеорології в глибині промерзлого ангара. Острах навіювали нам незнані іще гори Іспанії, шанобу — пілоти-бувальці.

Тих бувальців ми зустрічали в ресторані. Насуплені, дещо відсторонені, вони, з поблажливою зверхністю, давали нам поради. І коли хто-небудь із них, повернувшись з Аліканте чи Касабланки, приходив пізніше за решту, у просякнутій дощем шкірянці, і хтось із нас несміливо розпитував про політ, лаконічні відповіді ветерана того грозового дня створювали в нашій уяві сповнений пастками і небезпеками казковий світ, де несподівано виринають прямовисні скелі, а буревії здатні виривати з корінням кедри. Чорні дракони охороняють вхід у долину, а над гірськими хребтами спалахують корони блискавок. Бувальці вміло підживлювали нашу до них повагу. Але часом хто-небудь з них здобував собі також вічну шану, не повернувшись з чергового польоту.

Пригадую одне повернення Бюрі, який згодом таки розбився у Корб'єрах. Той старий пілот підсів до нашого столу і їв голосно плямкаючи, але ні слова не промовляючи, зсутулений

від втоми. Був то вечір наприкінці одного з тих непогожих днів, коли на всій лінії, від краю до краю, небо наскрізь гниле, і пілотові здається, гори гойдаються у брудній піні, як ті корабельні гармати, що у давніші часи зривалися з ланцюгів, у шторм, і трощили палубу. Довго дивлячись на Бюрі, я ковтнув слину і таки зважився запитати у нього, чи важкий був рейс. Бюрі не почув; наморщивши лоба, він схилився над своєю тарілкою. На відкритих літаках, в негоду, пілот визирав з-за вітрового скла, щоб ліпше бачити, і ляпаси вітру ще довго потім віддзвонювали йому у вухах. Зрештою, Бюрі звів голову, наче почув мене, прийшов до тями, і голосно розреготався. Його сміх викликав у мене захват, оскільки Бюрі сміявся нечасто, і той несподіваний регіт осяяв його втому. Він не став розводитись про свою звитягу, а мовчки жував собі далі. Але в монотонній атмосфері ресторану, серед клерків, що звільнялись тут від нікчемної напруги своїх буднів, цей товариш з утомленими плечима видався мені навдивовижу шляхетним; з-під його грубої шкаралущі визирнув на мить янгол, який переміг дракона.

Настав, нарешті, вечір, коли мене викликали до директорського кабінету. Директор коротко сказав:

— Завтра вилітаєте.

Я стояв і чекав, що зараз він мене відпустить. Але директор, помовчавши, докинув:

— Ви добре знаєте інструкції?

У ті часи мотори не відзначались такою надійністю, як теперішні. Часто вони, без жодного попередження, зупинялися з різким дзенькотом — наче скляний посуд побився. А як сідати, коли навколо самі скелясті кряжі іспанських гір? «У тих краях, якщо мотор вийшов з ладу, — казали ми, — літак, прощай! З халепи не вискочиш». Але літак можна замінити. Найважливіше, не наскочити на скелю. Тому нам під страхом найсуворішої кари заборонялось літати над морями хмар, що вкривали гори. Якщо мотор виходив з ладу, пілот, потрапивши в хмару білої куделі, ризикував врізатись у скелю.

Ось чому того вечора, наостанку, повільний голос вкотре наполегливо радив мені:

— Приємно, звісно, йти над Іспанією за компасом над морем хмар хвацькому пілотові, але... — і ще повільніше, — ...але пам'ятайте, під тим морем хмар... вічність.

І ось, нараз, той погожий спокій, що постає перед очима, коли виходиш із хмар, набрав для мене іншого, невідомого значення. Лагідний затишок загрожував пасткою. Я уявляв собі неозорий білив полон отам, у мене під ногами. Там внизу, здавалось мені, панує не людська суєта, не гамір, не міська метушня, а іще більш пронизлива тиша, іще більш остаточний спокій. Той білястий глей став для мене межею між реальним та ірреальним, між знаним і незбагненим. І аж тоді я став здогадуватися, що видиме оком набуває сенсу тільки через культуру, цивілізацію, професію. Верховинцям теж знайоме море хмар. Однак вони не вбачають у ньому таємничої запони.

Вийшовши з кабінету я відчував підліткову гордість. На світанку мені, нарешті, доручать мою частку — пасажирів і африканську пошту. Але водночас мене мучили принизливі сумніви. Я не почувався по-справжньому підготовленим. В Іспанії обмаль запасних аеродромів; я боявся, що не знайду місця для посадки в разі непередбаченої поломки. Я схилився над негостинною мапою, не знаходячи жодної відповіді на свої сумніви. І з серцем, сповненим гордощів і остраху, як у переддень битви, я подався до свого приятеля Гійоме. Гійоме випередив мене на тих маршрутах. Він уже здобув ключі до підступного неба Іспанії. Тож міг би втаємничити мене у всі хитрощі.

Гійоме зустрів мене усмішкою.

— Я вже чув новину. Ти задоволений?

Він узяв із буфету пляшку портвейну і келишки і повернувся до мене, так само всміхаючись.

— Таку справу треба скропити. Побачиш, усе буде гаразд!

Він випромінював упевненість, як лампа випромінює світло, цей мій приятель Гійоме, якому судилося згодом досягти рекорду з поштових перельотів над Кордильєрами та Південною Атлантикою. А нині, за кілька років до того звершення, він сидів під лампою, що освітлювала його сорочку, схрестивши

ЗМІСТ

Земля людей.	3
Воєнний пілот.	129
Нічний політ.	255